

Oslo, 19. desember 2018

Virksomhetsplan for Etikkrådet for 2019

1 Etikkrådets virksomhet

1.1 Grunnlag

Finansdepartementet har fastsatt retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utland. Rådets mandat er i henhold til § 1 tredje ledd i retningslinjene å gi råd til Norges Bank om observasjon og utelukkelse av selskaper i fondets portefølje og om oppheving av beslutning om observasjon og utelukkelse.

Kriteriene for utelukkelse og observasjon er fastsatt i §§ 2 og 3:

«§2. *Kriterier for produktbasert utelukkelse av selskaper*

(1) Fondet skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:

- a. produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
- b. produserer tobakk
- c. selger våpen eller militært materiell til stater som er omfattet av ordningen for statsobligasjonsunntak omtalt i mandatet for forvaltningen av SPU § 3-1 andre ledd bokstav c.

(2) Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for gruveselskaper og kraftprodusenter som selv eller konsolidert med enheter de kontrollerer får 30 pst. eller mer av sine inntekter fra termisk kull, eller baserer 30 pst. eller mer av sin virksomhet på termisk kull.

[...]

§3. *Kriterier for atferdsbasert observasjon og utelukkelse av selskaper*

Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for:

- a. grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid
- b. alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- c. alvorlig miljøskade
- d. handlinger eller unnlatelser som på et aggregert selskapsnivå i uakseptabel grad fører til utslipp av klimagasser
- e. grov korrupsjon
- f. andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.»

1.2 Andre føringer i retningslinjene

Retningslinjene gir ellers en rekke føringer for rådets arbeid både når det gjelder administrative rutiner og arbeidsdokumenter, selve arbeidet og koordinering av arbeidet med Norges Bank.

Etikkrådets arbeid

Rådet skal:

- Løpende overvåke fondets portefølje
- Utarbeide og offentliggjøre prinsipper for utvalg av selskaper for nærmere undersøkelser
- Sørge for at en sak er godt opplyst før råd avgis
- Gi selskaper som vurderes, mulighet til å fremlegge informasjon og synspunkter tidlig i prosessen og forelegge utkast til tilrådning etter § 3 for selskapene til uttalelse
- Jevnlig vurdere om grunnlaget for observasjon eller utelukkelse fortsatt er til stede
- Begrunne sine råd til banken
- Utarbeide og offentliggjøre rutiner for opphevelse av utelukkelse og observasjon.

Koordinering

Rådet skal:

- Utveksle informasjon med banken for å bidra til en sammenhengende kjede av virkemidler
- Bidra til at kommunikasjon med selskaper er koordinert
- Informere banken om brev til og møter med selskaper
- Ha rutiner for informasjonsutveksling og koordinering med banken
- Offentliggjøre tilrådingene når banken offentliggjør sine beslutninger.

Administrative rutiner og arbeidsdokumenter

Rådet skal:

- Påse at sekretariatet har hensiktsmessige prosesser og rutiner
- Årlig utarbeide en virksomhetsplan
- Avgi en årlig rapport om sin virksomhet
- Regelmessig evaluere sitt arbeid.

2 Virksomhetsplan for 2019

Etikkrådet skal fange opp, undersøke og vurdere selskaper som bør utelukkes eller settes til observasjon i henhold til retningslinjene for observasjon og utelukkelse fra SPU. Etikkrådets oppgave blir stadig mer kompleks. Selskapene i fondet har virksomhet over hele verden, og stadig flere selskaper er hjemmehørende i fremvoksende markeder. Da Etikkrådet ble etablert, var fondet investert i 27 utviklede markeder, og det var rundt 3000 selskaper i fondet. Nå er fondet investert i over 9000 selskaper notert i mer enn 70 land.

Det er ikke realistisk at Etikkrådet kan ha oversikt over eller undersøke alle hendelser eller selskaper som kan ha virksomhet som kan føre til utelukkelse fra fondet. Rådet må gjøre et utvalg av hendelser og selskaper for nærmere undersøkelser. Terskelen for utelukkelse skal være høy. Rådet prioriterer arbeid med selskaper som bør vurderes under produktkriteriene, og ellers saker som med stor sannsynlighet kan føre til utelukkelse fra fondet. Sistnevnte vil være saker der terskelen for utelukkelse synes å være oppfylt, samtidig som det er sannsynlig at situasjonen vil vedvare.

Rådet arbeider parallelt med mange saker og problemstillinger for å dekke hele bredden i utelukkelseskriteriene. Produktsaker fanges opp og behandles løpende. Enkelt saker under atferdskriteriene tas opp og gis en innledende vurdering når rådet fanger opp saken, men utredes først når det er ledig kapasitet til å gjennomføre undersøkelser. Rådet gjennomgår også særskilte problemområder under atferdskriteriene der en kan forvente å finne selskaper

med virksomhet i strid med retningslinjene, men som ikke nødvendigvis fanges opp av nyhetsovervåkingen. Dette kan f. eks. være alle selskaper i en bransje i et land der risikoen for brudd på retningslinjene er stor. Gjennomgangen av problemområder danner grunnlag for bedre forståelse av enkeltsaker fremover.

Etikkrådet ble i inneværende år tildelt et budsjett på 18,3 mill. kroner. Av dette var 6,5 mill. kroner (eks. mva.) satt av til konsulentbistand. Budsjettet for 2019 er ikke fastsatt. Vi har i virksomhetsplanen lagt til grunn en viss styrking av vare- og tjenestebudsjettet, men ellers er budsjetterammen på linje med budsjettet for 2018.

Sekretariat har en bemanning på 8 årsverk og er bemannet med sikte på å dekke bredden i rådets mandat.

2.1 Produktkriteriene

Retningslinjene når det gjelder produksjon av visse typer våpen, produksjon av tobakk, og våpensalg til enkelte stater, sier at fondet ikke *skal* være investert i selskaper med virksomhet i strid med disse kriteriene. Etikkrådet prioriterer derfor slike saker. Etikkrådet har fra 2018 til utgangen av 2021 en avtale med konsultantselskapet ISS-Ethix som vil rapportere til rådet kvartalsvis om selskaper som kan ha virksomhet som omfattes av disse kriteriene.

Hoveddelen av arbeidet med produktkriteriene består i å ta stilling til saker som kommer opp gjennom porteføljeovervåkingen. Særlig når det gjelder våpen, fanges det hvert år opp en del saker som gjelder selskaper som enten har sluttet med produksjon av våpen de tidligere har vært utelukket for, eller som har startet produksjon av nye våpen som må vurderes opp mot retningslinjene. Rådet følger også med på om det utvikles nye våpensystemer, herunder autonome våpensystemer, som ved normal anvendelse kan sies å bryte med grunnleggende humanitære prinsipper.

Når det gjelder kullkriteret, kan Norges Bank i henhold til retningslinjene på eget initiativ treffe beslutninger om observasjon og utelukkelse av selskaper. Det er avtalt en arbeidsdeling mellom Etikkrådet og Norges Bank som innebærer at banken gjennomgår porteføljen for å identifisere og utelukke/sette til observasjon selskaper som faller inn under kriteriet, og følger opp disse. Etikkrådet vil vurdere selskaper som eventuelt blir spilt inn til rådet under dette kriteriet.

2.2 Atferdskriteriene

Når det gjelder atferdskriteriene, sier retningslinjene at selskaper *kan* utelukkes fra fondet hvis de har virksomhet i strid med retningslinjene. Atferdskriteriene er altså mindre absolutte enn produktkriteriene. Videre er det mange problemstillinger og selskaper det kan være aktuelt å utrede, så en må gjøre et valg mellom flere mulige selskaper og tema. Etikkrådet holder selskapers atferd opp mot veletablerte normer slik disse kommer til uttrykk for eksempel i internasjonale konvensjoner eller anerkjente retningslinjer, der slike finnes. I utvalget av saker legger rådet vekt på normbruddets alvor og omfang, konsekvensene av normbruddet, selskapets ansvar for eller medvirkning til forholdet, selskapets tiltak for å forebygge eller bøte på skader og risiko for tilsvarende hendelser i fremtiden.

Selskaper blir undersøkt som følge av tematiske gjennomganger, løpende overvåking av porteføljen eller eksterne henvendelser. Mens arbeidet med tematiske gjennomganger gjerne følger en langsiktig plan, blir andre saker tatt opp som følge av konkrete hendelser. Dette kan f. eks. være at det offentliggjøres en rapport fra en NGO eller andre som avdekker at selskaper i fondet har virksomhet som synes å være dekket av retningslinjene. Etikkrådet tar løpende

stilling til saker som fanges opp gjennom porteføljeovervåkingen, men har ingen fastsatt tidsplan for utredningen av slike saker. En må ha fleksibilitet til å utrede saker som kommer opp gjennom året, og til å tilpasse arbeidet til ressursituasjonen. Det kan være vanskelig å vite når en begynner arbeidet med en problemstilling, hvor mange selskaper det faktisk vil bli nødvendig å undersøke inngående.

Rådet har en avtale med RepRisk AG som hver annen måned rapporterer om selskaper som kan ha virksomhet i strid med atferdskriteriene. Denne avtalen løper til utgangen av 2021. Videre abonnerer Etikkrådet på flere databaser.

Én gang i året gjennomgår rådet alle selskaper som er utelukket etter atferdskriteriene, og avgjør om selskapene skal vurderes nærmere med sikte på gjeninkludering i fondet. Hvis grunnlaget for utelukkelse har falt bort, avgir Etikkrådet en tilrådning om å oppheve utelukkelsen til Norges Bank. Etikkrådet skriver også et årlig brev til banken og gjør kort rede for vurderingen av utelukkede selskaper.

For selskaper som står til observasjon, skriver Etikkrådet et årlig observasjonsbrev til Norges Bank for hvert selskap. Observasjonsbrevene blir basert på offentlig tilgjengelig informasjon, dialog med selskapene og eventuelle konsulentrapporter. Selskap får anledning til å gi merknader til et utkast til observasjonsbrev, og brevene offentliggjøres.

For atferdskriteriene skal rådet:

- Gjennomgå nyhetsrapporter
- Gjennomgå anmodninger om å vurdere selskaper
- Avgjøre hvilke selskaper som skal utredes
- Vurdere om utelukkede selskaper skal vurderes for gjeninkludering og rapportere om dette til Norges Bank.
- Avgi observasjonsbrev til Norges Bank for hvert selskap som står til observasjon.

2.2.1 Klimakriteriet

Klimakriteriet skiller ikke mellom bransjer, prosesser eller type klimagasser. Etikkrådets primærfokus vil være på svært store enkeltutslipp eller bransjer og prosesser som i sin natur har store utslipp.

En gjennomgang av selskaper innen ukonvensjonell oljeproduksjon ble avsluttet i 2017, mens gjennomgangen av selskaper som har kullbasert kraftproduksjon, ble avsluttet i 2018. Etikkrådet har begynt vurderingen av klimagassutslipp fra sementproduksjon, stålproduksjon og internasjonal skipsfart. Dette arbeidet vil fortsette inn i 2019, avhengig av hvilke beslutninger Norges Bank fatter basert på tilrådninger som allerede er avgitt. Norges Bank har i et brev av 7. november 2018 bedt Finansdepartementet om en nærmere presisering av klimakriteriet.

Under klimakriteriet vil rådet i 2019:

- Vurdere selskaper som produserer sement eller stål og se nærmere på utslipp fra internasjonal skipsfart.

2.2.2 Alvorlig miljøskade

Rådet har siden 2011 rettet arbeidet under miljøkriteriet mot visse temaområder i tillegg til enkelt-selskaper som er identifisert gjennom medieovervåkingen. Etikkrådet reviderte i 2017 planen fra 2011, og denne planen danner grunnlaget for det langsiktige arbeidet frem til 2020. Med unntak av særlig miljøskadelig fiske, fortsetter arbeidet med områdene som er nevnt i

årets virksomhetsplan, inn i 2019. Rådet vil likevel fortsette å undersøke fiskeriselskaper når hendelser om miljøskadelig fiske blir rapportert gjennom porteføljeovervåkingen

Når det gjelder avskoging av tropisk skog, fortsetter arbeidet med å utrede selskaper som selv er ansvarlig for å konvertere skog til plantasjoner. Ett selskap som har slik aktivitet, er anbefalt utelukket i 2018. I tillegg har rådet startet opp arbeide med å vurdere avskoging i leverandørkjeden til kjøtt- og soyaprodusenter i Sør-Amerika. Dette arbeidet fortsetter i 2019.

I 2018 er flere selskaper som har virksomhet som påvirker verdensarvområder, utredet. Arbeidet med flere av disse selskapene fortsetter i 2019. I tillegg vil det bli arbeidet med å kartlegge andre verneområder som ikke har verdensarvstatus, men som har tilsvarende verneverdier, og der selskaper i fondet har aktivitet som kan føre til alvorlige skade på verneområdet.

Når det gjelder skipsopphugging, overvåkes porteføljen med hensyn til selskaper som strandsetter skip. Flere selskaper er under utredning, og rådet vil i 2019 arbeide videre med dette området.

En systematisk gjennomgang av gruveselskapene i fondet med sikte på å identifisere særlig forurensende virksomhet var planlagt i løpet av 2018, men har ikke vært satt i verk av kapasitetsgrunner. Dette arbeidet vil derfor bli gjennomført i 2019.

Rådet har i 2018 startet opp en kartlegging av selskaper i fondet som produserer legemidler der det er stor risiko for at produksjonen medfører alvorlig forurensning. En evt. videre utredning av de enkelte selskapene vil bli gjennomført i 2019.

I tillegg er det planlagt en studie av oljerelatert forurensning. Dette er forurensning som ikke er knyttet til klima, men som kan ha store lokale eller regionale miljøeffekter. Dette gjelder blant annet selskaper som er fanget opp i porteføljeovervåkingen, men hvor informasjonstilfanget er begrenset.

To selskaper står til observasjon under miljøkriteriet.

I 2019 vil Etikkrådet arbeide med miljøskade knyttet til følgende områder:

- Avskoging av tropisk skog
- Særlig verdifulle verneområder
- Skipsopphugging i noen land
- Gruvevirksomhet
- Produksjon av legemidler i enkelte geografiske områder
- Oljerelatert forurensning

2.2.3 Grove eller systematiske brudd på menneskerettigheter

Etikkrådet tar i 2019 sikte på å lage en ny plan for arbeidet under menneskerettighetskriteriet de neste 3-5 årene. I forbindelse med dette er det aktuelt å evaluere arbeidet som har vært gjort hittil, både når det gjelder anvendelsen av kriteriet og arbeidsmetoder. Formålet er å komme frem til hvilke problemstillinger, sektorer og/eller selskaper rådet bør arbeide systematisk med innenfor kriteriet.

Rådet startet i 2015 systematiske undersøkelser av selskaper som produserer tekstiler i enkelte land der risikoen for brudd på arbeidstakerrettigheter er særlig stor. Rådet har så langt fått undersøkt arbeidsforholdene i fabrikker til 20 selskaper som har produksjon i Kambodsja, Vietnam, Bangladesh, Myanmar, Lesotho og India. Arbeidet vil fortsette i 2019. Tre tekstilselskaper står til observasjon. Det er også funnet systematiske brudd på arbeidstakerrettigheter

hos noen tekstilselskaper uten at det er avgitt tilrådning om utelukkelse. Disse selskapene har signalisert at de vil gjennomføre tiltak for å redusere risikoen for slike brudd, og Etikkrådet har derfor avventet effekten av disse tiltakene. Etikkrådet vil fortsette å følge opp disse selskapene fremover.

Rådet har siden 2015 undersøkt ni selskaper med virksomhet i Gulfstatene der bruk av migrantarbeidere er svært utbredt. Det er krevende å undersøke migrantarbeideres arbeidsforhold, men slike undersøkelser bør likevel gjøres fordi risikoen for brudd på migrantarbeideres rettigheter er høy. Rådet vil i 2019 avslutte vurderingen av de selskapene der data er samlet inn, og dessuten ta stilling til videre arbeid med dette temaet.

Rådet har helt siden 2005 fulgt særlig med på selskaper som produserer hybride frøsorter i India på grunn av den utstrakte bruken av barnearbeid i slik produksjon. Til sammen har Etikkrådet fått undersøkt forholdene ved produksjonen for åtte selskaper, de fleste i flere omganger. Undersøkelsene omfatter om lag 2000 indiske gårdsbruk totalt. Etikkrådet avga i 2018 en tilrådning om observasjon av et slikt selskap, mens beslutningen ble at Norges Bank skulle følge opp selskapet i sin eierskapsdialog. Det kan for Etikkrådets være aktuelt med noen oppfølgende undersøkelser av øvrige selskaper i 2019.

Rådet arbeider også med enkeltsaker som det får informasjon om bl.a. gjennom nyhetsovervåkningen. Rådet har i 2018 arbeidet med noen slike saker som berører urfolks rettigheter.

Rådet vurderer hvert år om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede for de selskapene som er utelukket fra fondet. Etikkrådet avgir normalt ikke ny tilrådning om å utelukke selskaper med mindre grunnlaget for utelukkelse er vesentlig endret. Rådet vil likevel gjøre dette i ett tilfelle under menneskerettighetskriteriet der faktagrunnlaget er foreldet eller vesentlig endret.

Rådet vil arbeide med følgende på menneskerettighetsområdet i 2019:

- En evaluering av arbeidet til nå og en plan for det videre arbeidet under menneskerettighetskriteriet
- Arbeidsforhold i tekstilproduksjon
- Arbeidsforhold som grenser til tvangsarbeid for migrantarbeidere
- Barnearbeid i produksjon av hybride frøsorter i India

2.2.4 Grov korrupsjon

Rådet velger ut selskaper under korrupsjonskriteriet ved å kartlegge korrupsjonsanklager mot selskaper i fondet. Korrupsjonsanklager mot selskaper som har vært involvert i svært alvorlige saker, eller som er involvert i flere saker, undersøkes nærmere. Deretter innhenter rådet opplysninger om etterlevelsessystemene til disse selskapene. Rådet vurderer den fremtidige risikoen for korrupsjon på grunnlag av hvordan selskapet har respondert på tidligere korrupsjonstilfeller, og hvilke systemer selskapet har implementert for å forebygge korrupsjon fremover.

Under korrupsjonskriteriet står nå tre selskaper til observasjon. Mens Etikkrådet fra 2013 og frem til 2017 valgte ut selskaper for utredning på grunnlag av gjennomganger av alle selskaper i visse sektorer i visse land, velger Etikkrådet nå i større grad ut enkeltsaker som fanges opp gjennom porteføljeovervåkningen (Reprisk) og andre databaser med informasjon om korrupsjonsanklager. Hvis det fanges opp anklager mot mange selskaper i en bestemt sektor, gjennomgår Etikkrådet likevel ofte sektoren samlet og undersøker de selskapene som er gjenstand for de mest alvorlige anklagene. I 2018 er det for eksempel gjort en slik

gjennomgang av legemiddelselskaper. Utredning av selskaper innen følgende sektorer vil fortsette inn i 2019 under korrupsjonskriteriet:

- petroleumsindustrien
- forsvarsindustrien
- transportsektoren

2.2.5 Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner

Det er ikke hensiktsmessig å legge en plan for arbeidet under dette kriteriet ettersom arbeidet i stor grad vil bestå i å reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår. Likevel er det noen konflikter som er fastlåste, hvor det samtidig er kjent at selskaper i porteføljen har virksomhet som kan være i strid med utelukkelseskriteriene. Naturressursutvinning i konfliktområder kan være særlig problematisk. Etikkrådet vil fortsette å ha oppmerksomhet mot selskaper med virksomhet i områder der okkupasjonsretten kommer til anvendelse, og følger også løpende med på konflikter hvor det kan oppstå spørsmål om selskapers medvirkning til krenkelser av individers rettigheter.

2.2.6 Andre grove brudd på grunnleggende etiske normer

Tidligere har dette kriteriet vært anvendt på saker som gjelder ressursutvinning i omstridte områder og således grenser mot kriteriet omtalt under avsnitt 2.2.5., men det kan også bli aktuelt å vurdere saker som gjelder helt andre forhold under dette kriteriet. Også her vil Etikkrådet reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår.

***